

Vand' Wyschischen lobann usichtigtan wudt eddelstan exorc...
...tan waren geschicklichait der Jugend...
...d'gung bekunnt...
ding. Sy rod...
...wundt d'warer Sub...
...reprehensione et fi...
...Senatū app...
...wundt d'ultham vor d'under wundt kunnig...

Rīgas Domskola un izglītības pirmsākumi Baltijā

RĪGAS
DOMSKOLAI

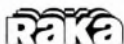
Baltijas Pedagoģijas vēsturnieku asociācija

RĪGAS DOMSKOLA UN IZGLĪTĪBAS PIRMSĀKUMI BALTIJĀ

**Starptautiskas konferences
zinātnisko rakstu krājums**

Rīgā, 2011. gada 2.–3. decembrī

Rīgas Domscolas jubilejas krājums izdots ar
Rīgas domes Izglītības, kultūras un sporta departamenta
finansiālu atbalstu sadarbībā ar Rīgas Valsts 1. ģimnāziju,
Rīgas Skolu muzeju un Latvijas Universitāti

**RĪGAS BIBLIOTĒKAS UN
MUZEJI – DOMSKOLAS
VĒSTURES GLABĀTĀJI**

**Materiāli par Domskolu
LU Akadēmiskajā bibliotēkā – vecākajā Baltijas
publiskajā bibliotēkā (1524)**

Aija Taimiņa

ZUSAMMENFASSUNG: In der Geschichte der intellektuellen Entwicklung der Bürger, die auf dem Gebiet der Stadt Riga lebten, sind beinahe neben einander zwei wichtige Institutionen zu nennen – die Domschule und die 1524 gegründete Stadtbibliothek, deren Bestand heutzutage der Akademischen Bibliothek der Universität Lettlands angehören. Unter der Schirmherrschaft der Domkirche befand sich lange Zeit sowohl die Domschule zu Riga, früher auch Atheneum Rigensium genannt, als auch Bibliotheca Rigensis. Es entspricht dem natürlichen Gang der Dinge, dass im Laufe der Zeit in der Stadtbibliothek eine einzigartige Kollektion von Handschriften und Drucksachen entstand. Da gibt es reichlich Gelegenheit die Tätigkeit der Domschule zu Riga und die Geschichte der Bildung zu forschen. In dem Bestand der Akademischen Bibliothek der Universität Lettlands finden wir viele Handschriften, darunter das Rektoratsbuch des 17., 18. und 19. Jahrhunderts, seltene Bücher, die besonders wertvolle Geschichtsquellen der Domschule in der Zeit vom 16. bis zum 19. Jahrhundert sind. In dem Bestand besitzt die Bibliothek viele Dutzend Werke von Rektoren und Pädagogen der Domschule, die einen Einblick in die Barock- und die folgende Aufklärungsepoche

in den Themenbereichen der Literatur, Geschichte und Pädagogik geben. In der Akademischen Bibliothek der Universität Lettlands hat man die Bücher von aus den Bibliotheken der Domschulpädagogen aufbewahrt und somit sehen wir, welche Interessen und Horizonte die Riga'schen Intellektuellen im 16.–18. Jahrhundert hatten. Der Bestand der Bibliothek ist eine unerschöpfliche Quelle für Forschungen in den Geisteswissenschaften, vor allem aber in der Bildungs- und Pädagogikgeschichte und im Bereich der als Buchdrucke erschienenen frühen Zeugnisse der Wissenschaften.

SCHLÜSSELWORTE: Geschichte der Domschule, Quellen, Alte Druckwerke, Akademische Bibliothek der Universität Lettlands

Rīgas intelektuālās pagātnes kartē gandrīz līdzās iezīmētas divas nozīmīgas institūcijas: Domskola un Rīgas pilsētas bibliotēka (turpmāk RPB). Doma baznīcas paspārnē ilgstoši līdzās darbojās gan Rīgas Domskola, savulaik saukta *Atheneum Rigensium*, gan *Bibliotheca Rigensis*. Tiesa, laika skalā to sākotni šķir vairāki gadsimti: Rīgas pilsētas bibliotēka tika izveidota vēlāk, 1524. gadā, Reformācijas laikā. Turpat netālu kopš 1588. gada darbojās arī pirmā Rīgas tipogrāfija (1588), ko izveidoja no Nīderlandes ataicinātais grāmatizdevējs un iespiedējs Nikolauss Mollīns (*Mollin*, † 1623). Rīgas rāte un tās ieceltie inspektori pārzināja kā Domskolas, tā pilsētas tipogrāfijas un bibliotēkas darbību. Tāpēc likumsakarīgi, ka Rīgas pilsētas bibliotēkā laika gaitā izveidojās unikāla rokrakstu un iespieddarbu kolekcija, kas piedāvā plašas iespējas pētīt Domskolas darbību un Rīgas izglītības vēsturi. Pilsētas bibliotēkas grāmatu krājums tika papildināts sistemātiski un ritmiski, jo saskaņā ar Rīgas rātes lēmumu kopš 1644. gada beigām pa eksemplāram no pilsētas tipogrāfijā iespiestajām grāmatām bija jānodod pilsētas publiskajai bibliotēkai, kas atradās Doma kompleksā (telpās virs krustejas) no 16. gadsimta 50. gadiem līdz 1891. gadam. Kopš Apgaismības laikmeta beigām, kad pilsētas bibliotēka ieguva Kristofa Hāberlanda projektēto zāli, daudzi Domskolas sarīkojumi un svinīgie izlaiduma akti notika tur, tagad labi pazīstamajā Rīgas Vēstures un kuģniecības muzeja Kolonnu zālē.

Domskolas skolotājiem pienācās uzņemt arī bibliotēkas pārziņa pienākumus. Pilsētas bibliotēka saņēma arī grāmatu dāvinājumus: daudzi rīdzinieki atvēlēja tai savas personīgās bibliotēkas, un tā kolekcijā nonākušas senas un vērtīgas grāmatas, kas piederējušas vairākiem izciliem Domskolas rektoriem un skolotājiem. Pilsētas bibliotēkas manuskriptu kolekcija glabā virkni unikālu rokrakstu, kas uzskatāmi par īpaši vērtīgiem Domskolas vēstures avotiem, to hronoloģiskais aptvērums ir visai respektējams: tie pārstāv 16.–19. gs. Senie krājumi ir laimīgi pārdzīvojuši grūtus laikus; arī Otro pasaules karu, kad 1941. gada 29. jūnijā gāja bojā Rīgas pilsētas bibliotēkas lielumā daļa. Tolaik no bojāejas izglābto Rīgas pilsētas bibliotēkas krājumu pārmantojusi LU Akadēmiskā bibliotēka (turpmāk LUAB).

MANUSKRIPTI. Visbūtiskākās ziņas par Domskolas darbību atrodamas trijos manuskriptos. Vispirms jāpiemin *Domskolas rektorāta grāmata*¹, kas satur izrakstus no dokumentiem, Rīgas rātes lēmumu un skolas sēžu protokolu norakstus (16.–17. gs.) un protokolu tīrrakstus līdz 19. gs. sākumam, rektoru iesniegumu norakstus, skolotāja zvēresta tekstu (1698). Foliantā, kas ticis iesākts 1660. gada 20. oktobrī, atrodama arī svarīgāko notikumu hronika (ziņas par rektoru un skolotāju apstiprināšanu amatā), tāpat fiksēti ziedojumi skolai, te atrodami skolotāju, audzēkņu (1755–1780, 1792–1804), skolas absolventu (1755–1780, 1787) saraksti, mācību plāni. *Domskolas rektorāta grāmatu* pienācās rakstīt rektoram, tomēr īpašu uzmanību pelna rektoru Johana Gothilfa Lindnera (*Lindner*, rektors 1755–1765), Gotlība Šlēgela (*Schlegel*, rektors 1765–1788), Karla Filipa Mihaēla Snella (*Snell*, rektors 1780–1787) detaļām bagātie vēstījumi, kas labi raksturo arī šo skolotāju personības šķautnes.

RPB 1905. gadā tika nodots Domskolas 18. gadsimta otrās puses apmeklējumu žurnāls². Reģistru iesācis Domskolas subrektors Alberts Germans (*Germann*, subrektors 1768–1793) rokrakstā uzskaitīti visu triju skolas klašu skolnieki (1768–1793) un tabulas formā fiksēts stundu apmeklējums (1772–1776). 1780. gada sekundas klases audzēkņu sarakstā ierakstīts Garlībs Helvigs Merķelis (*Garlieb Helwig Merkel*, 1769–1850)³. Apgaismības laikmeta klasisko valodu apmā-

cības metodes apliecina Domskolas pirmās klases audzēkņu latīņu valodā sacerēto vingrinājumu tīrkraksti⁴, kas apkopoti greznā ādas iesējumā ar zeltā mirdzošiem rotājumiem un Rīgas ģerboni uz vākiem. Skolas pēdējās klases audzēkņu latīņu vingrinājumi drīzāk uzskatāmi par esejām vai domrakstiem par eksāmenā uzdoto tēmu. Audzēkņi izteikušies par visai plašu jautājumu loku: Livonijas vēsturi, par ievērojamiem likumdevējiem, par reformācijas vēsturi, par iespieddarbu cenzūru, par Romas baznīcu, barbaru tikumiem, jezuītu noslēpumiem, par Šekspīra tragēdiju *Hamlets*, par Francijas karali Luiju XIV utt. Ievērību pelna vēlāk par ievērojamiem intelektuāļiem, augstu stāvošiem ierēdņiem un pārtikušiem tirgotājiem tapušo jaunekļu agrīnie izteikumi, tostarp birģermeistara un bibliofila Johana Kristofa Švarca (*Schwartz*), mācītāja, apgaismības laikmeta radikāli, pret dzimtbūšanu noskaņotā Heinriha Johana Jannava (*Jannau*), Rīgas tirgotāja Ernsta Heidefogela (*Heydevogel*) rokraksti. 18. gadsimta 60.–70. gadu ikvienu pētnieku iepriecinās dažviet uz brīvajām malām atrodami kāda skolnieka zīmējumi, kas kariķēti attēlo 18. gadsimta 70. gadu rīdziniekus: varbūt skolas pedagogus, varbūt ielās sastaptus pilsoņus.

Rīgas pilsētas bibliotēkā laika gaitā nonāca visai daudzveidīga satūra rokraksti un iespieddarbi; 17.–19. gs. bija ierasts šādus apjomā nelielus materiālus apkopot tematiskos kopsējumos, to darīja gan privātpersonas, gan bibliotēkas. Daudziem jaukta satūra konvolūtiem dots nosaukums *Rigensia*, tā norādot uz to saturu. Arī Domskolas vēsturei Rīgas konvolūti var sniegt vērtīgus materiālus; piemēram, divos 17./18. gs. vidus norakstos saglabājies rets, Latvijā vairs neatrodams iespieddarbs – rektora Retgera Pistorija jeb Bekera (*Becker – Pistorius*, † 1577) 1548. gadā sacerētais piemiņas veltījums dzejā savam priekštecim, pirmajam Domskolai rektoram Jākobam Bātam (*Battus*, † 1545, rektors 1528–1538, 1541–1542)⁵. Citā konvolūtā atrodams 18. gadsimta sākumā Ziemeļu kara laikā Rīgas amatpersonām, t. sk. Domskolai pedagogiem, izmaksāto algu saraksts⁶.

Ievērojamā senatnes pētnieka, Rīgas Keizariiskā liceja (vēlāk Vidzemes guberņas ģimnāzijas) konrektora Johana Kristofa Broces

(Brotze, 1746–1823) krājumā bija pārceļojuši daudzi 15.–19. gs. oriģināldokumenti no Rīgas rātes arhīva nesakārtotās daļas, kas acīmredzot Broces laikā nebija fiksēti Rīgas rātes arhīva krājuma reģistros, un tāpēc savā ziņā to saglabāšana nākotnei varēja būt apdraudēta. Šie dokumenti lielākoties koncentrēti Broces kolekcijas jaukta satura sējumos *Miscellanea* I–III, *Rigensia* I–II. Izglītības vēsturei īpaši vērtīgs ir Tartu dzimušā Rīgas Domskolas rektora Georga Marsova (*Marsow, Marssau*, † 1578, rektors 1565–1567) un vēl triju citu Domskolas pedagogu – konrektora Balcera Uper-Trepēna (*Upper-Treppen*, † 1578), subrektora Johana Flinta (*Flindt*, † 1588) un skolotāja Johana Sabīna (*Sabinus*) parakstītais ziņojums Rīgas rātei, kas satur unikālas liecības par Domskolas darbību, tās skolotāju situāciju un Rīgas jauniešu izglītošanas jautājumiem 16. gadsimta 70. gados⁷. Nepublicētais manuskripts gaida savus pētniekus.

Broces kolekcija var papildināt ziņas par Domskolas vēsturi, arī pastarpināti liecinot par daudzām ar skolu saistītām personām. Bieži Broces pieraksti piedāvā pētniekam citur neatrodamus, laika gaitā zudušus materiālus. Piemēram, Broces norakstā saglabājies Rīgas tirgotāja Jirgena Helmsa (*Helms*, 1603 – pēc 1655) 18. gs. b. zudušās hronikas izvilks⁸. Jirgena Helmsa raduraksti rāda, ka viņš nācis no Rīgas garīdzniecības un patricināta aprindām un viņa priekšteči cieši saistīti arī ar Doma baznīcas un Domskolas vidi: Helmsa vectēvs ir Rīgas Sv. Pētera baznīcas virsmācītājs (no 1582) Georgs (Jirgens) Noiners (*Niener, Neuner*, † 1587). Mācītājs Noiners kā Rīgas luterāņu garīdzniecības vadītājs bija iesaistīts arī Kalendāra nemieru notikumos 1585. gadā. Viņš bija nostājies Rīgas rātes pusē un iznākumā smagi cietis no namnieku opozīcijas agresijas. Broces noraksts liecina, ka Helms ir izmantojis arī sava vecvectēva, Domskolas rektora, literāta Retgera Pistorija-Bekera († 1577) piezīmes, par ko liecina Broces atsaucē „*Hr. Past. Rötgeri Neinneri Hauptbuch*”⁹.

Par Kalendāra nemieriem, kuros aktīvu dalību ņēma Domskolas skolotāji un audzēkņi, daudz stāsta to aculiecinieks, Rīgas birģermeistars Francis Nīenštets (*Nyenstädt, Nienstaedt*, 1540–1622). LUAB atrodami trīs ar Nīenštetu saistīti teksti. Domskolas sakarā jāpiemin

divi no tiem: Nīenšteta *Mājas grāmatu*, kas patiesībā ir viņa dienasgrāmata¹⁰, un vairākos norakstos (tostarp Broces) saglabājusies, bet 19. otrajā pusē zudusī Nīenšteta hronika¹¹. Birģermeistars savā dienasgrāmatā aprakstījis, cik aktīvi Kalendāra nemieros pilsoņu opozīcijas pusē darbojās Domscolas rektors Heinrihs Mellers (*Möller, Moller*, rektors 1583–1588) un Domscolas zēni: 1585. gada 2. janvārī *kāds brīvs dumpīgs puisis, vārdā Hinrihs Mollers, tolaik rektors skolā kopā ar saviem iedīdītajiem skolniekiem* (mitt ssynen abgerichteden dissipeln)¹² Rīgas ielās un baznīcās izraisīja lielu satraukumu¹³. Tad pūlis pilnīgi izpostīja arī Noinera māju: *vīru bars ielauzās mācītāja Jurgena Noinera kunga mājā un gribēja laupīt un postīt* (...) *Noinera kungam māju pilnīgi izpostīja, visu sasīta. sacīta un izzaga, viņu pašu izvīlka no pagraba, kur tas bija bailēs noslēpies, viņa galva bija sasīta, vienās cīrstās brūcēs, tolaik viņš palika pie dzīvības, bet pēc pāris gadiem nomira*¹⁴.

Īsi jāpiemin arī pāris Domscolas audzēkņu. LUAB krājumā glabājas ārsta Retgera Hemsinga (*Hemsing*, 1604–1643) studiju laika piemiņas albums¹⁵. Hemsings pabeidza Domskolu 1625. gadā un nodevās medicīnas studijām (1625–1632) virknē Eiropas universitāšu: Greifsvaldē, Leidenē, Rostokā, Anklamā (1627), Lībekā (1628), Franekerā (1630) u. c. Albumā saglabājušies 142 viņa studiju biedru, ievērojamu profesoru un pat universitāšu rektoru veltījuma ieraksti latīņu valodā, arī ģerboņu zīmējumi un emblemātiskas gravīras. Bibliotēkā atrodas ievērojamā publicista Garlība Helviga Merķeļa sarakste un piezīmes¹⁶ un pirmā latviešu tautības dabaszinātnieka, farmaceita Dāvida Hieronīma Grindeļa (1775–1836) studiju laika piemiņas albums, kurā 1796. gada janvārī – jūlijā (jau atvadu noskaņā) Rīgā rakstīti vecāku veltījumi un vēlāk – Jēnas studiju biedru ieraksti¹⁷.

Jāpiebilst, ka visai izsmelošu informāciju par Domscolas vēstures avotiem (kā rokrakstā, tā iespiestiem) sniedza t. s. Vinkelmaņa rādītājs jau 1874. gadā¹⁸; tomēr skaidrs, ka laika gaitā daudzi uzskaitītie materiāli ir pārvietojušies vai pat zuduši, savukārt citi apzināti vēlāk.

IESPIEDDARBI: DOMSKOLAS PEDAGOGU UN AUDZĒKŅU SACERĒJUMI, SKOLAS PROGRAMMAS. Nav iespējams vienas publikācijas ietvaros sniegt izsmelošu pārskatu par simtiem 16.–19. gs. iespieddarbu, kam

ir vistiešākā saistība ar Domskolas vidi. Vairāki Rīgas rātes lēmumi noteica, ka pilsētas bibliotēkā jānodod pa eksemplāram no visām Rīgā drukātajām grāmatām. Īpaši jāuzsver, ka 1631. gadā rāte nolēma, ka pilsētas bibliotēkai jānodod arī iespiestās Domskolas skolotāju runas un audzēkņu disertācijas (tas realizējās līdz 1701. gadam). Grāmatniecības vēsture fiksē, ka daudzi Rīgas Domskolas pedagogi un audzēkņi pievērsās intensīvai literārajai darbībai un publicistikai. Piecu gadsimtu gaitā (līdz Domskolas reorganizācijai 1804. gadā) bibliotēkā izveidojās pilnīgs minēto izdevumu repertuārs. Jau Rīgas pirmo grāmatiespiedēju – Nikolausa Mollīna (*Mollin*, † 1623) un Gerharda Šrēdera († 1657) tipogrāfijās iespieda Domskolai nozīmīgus darbus, daudzi no izdevumiem ir patiesi bibliogrāfiski retumi. Jau 1589. gadā (tātad drīz pēc tipogrāfijas dibināšanas 1588. gadā) Mollīns iespiež *Libellus ethicus*¹⁹: *Ētikas grāmatiņu, kas piemērota skolnieku vajadzībām un uztverei, atsevišķi apkopota un izdota Rīgas skolas zēnu labad*. Tie ir vecākie Rīgas Domskolas noteikumi, latīņu valodā pantos izklāstīti skolas likumi, ko papildina dažādu autoru sentences un dzejas par skolas zēnu tikumiem. Jānorāda, ka arī vēlākie Rīgas tipogrāfi drukājuši Rīgas rātes apstiprinātos Domskolas noteikumus (1681, 1696, 1722, 1773, 1781, 1794)²⁰. Mollīna tipogrāfijā nodrukātas *Orationes tres* (1599)²¹: trīs runas, ko turēja sholarhi (Rīgas rātes prokonsuls Nikolajs Eke un sindiks Dāvids Hilhens) un Domskolas rektors Johans Rīvijs (*Rivius*, 1528–1596, Domskolas rektors (1589) un inspektors (1594) Domskolas atjaunošanai veltītajā svinīgajā pasākumā 1589. gada 15. jūlijā. Vairāki grāmatas eksemplāri bija domāti dāvināšanai ievērojamām Rīgas personām, tāpēc iesieti grezni: brūnā ādā, ar Rīgas ģerboni zelta iespiedumā uz vāka. Runu tekstus papildina tabulas, kur fiksēts visu triju skolas klašu stundu plāni. Pie Mollīna iespiests arī cits Domskolas rektora Rīvija sacerējums *Oratio de instituta*, kas cildina arī liberālas izglītības vērtības²². Šrēdera tipogrāfijā iespiests arī Domskolas konrektora Kristofs Šallera dzejā sarakstītais *Encomium Rigae totius Livoniae metropoleos celeberrimae*: Slavīnājums Rīgai visas Livonijas metropolei (1640)²³. Nepieminēti paliek Rīgas poli-

res un grieķu valodas profesora Henninga Vites (*Witte*, 1634–1701) darbu desmiti LUAB krājumā, kā arī viņa vadībā izstrādāto skolas audzēkņu disertācijas, tāpat rektoru Lindnera, Snella, Zontāga un daudzu citu ievērojamu literātu darbu izdevumi.

Liela daļa no iespējajām Domscolas programmām, runām un disertācijām tika apkopotas hronoloģiski tematiski veidotos kopsējumos. Joprojām LUAB plauktos (lielākoties bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu kolekcijā nodaļā Rīgas izglītība un audzināšana) rindojas daudzi 17.–19. gs. konvolūti un pat konvolūtu sērijas: *Breverus Orationum in Rigenso Atheneo habitarum* (1655); *Programmata gymnasii Rigensis in dies festivales a M. Joh Brevero* (1 sējums no 1689); *H. Witte. Programmata gymnasii Rigensi 1–2* (2 sējumi, 1679–1694); *Dissertationes et programmata Gymnasii Rigensis 1613–1700*; *Domschule in Riga. Programme und Reden* (7 sējumi: 1755–1759, 1759–1764, 1760–1764, 1765–1769, 1769–1775, 1774–1780, 1780–1787); *Rig. Domschule. Schulhandlungen: Reden und Gedichte in verschiedenen Sprachen* (1755–1758); *Rig. Domschule. Redehandlungen* (2 sējumi, 1764–1771, 1771–1779); *Rigaische Domschulprogrammen und Reden* (2 sējumi, 1780–1804, 1788–1804). Atsevišķi Domscolas pedagogu un audzēkņu darbi atrodami arī citos kopsējumos, piemēram, *Dissertationes varii argumenti XIII* (17.–18. gs.), *Sammlung kleiner Schriften 5–10* (16.–17. gs.). Kolekcijā arī daudzi desmiti Domscolas rektoru un pedagogu darbi, kas sniedz ieskatu baroka un tam sekojošā apgaismības laikmeta literatūras, vēstures un pedagogijas tematikā.

GRĀMATAS NO DOMSKOLAS PEDAGOGU BIBLIOTĒKĀM. Seno grāmatu provenences pētījumi ir aizraujoša, tomēr maz izplatīta nodarbe pat grāmatniecības vēsturnieku aprindās. Privātā bibliotēka un tās ikdienā intensīvi lietotās grāmatas izteiksmīgi stāsta par to īpašniekiem. Arī tad, ja no kādreiz plašajām bibliotēkām saglabājušās vien atsevišķas grāmatas; tā dažkārt rodas iespēja nosacīti rekonstruēt kādu senu grāmatu kolekciju. Tādējādi bibliofilu krājumi piedāvā iespēju nepastarpināti iepazīt aizgājušo laikmetu intelektuāļu interešu spektru. Tam vairāki piemēri arī Domscolas vēstures sakarā. Rīgas rātes virsnotāram un Domscolas inspektoram Georgam Plēnem (*Plöne*,

Ploenius, † 1695) piederēja 16. gadsimta beigās pārrakstītu *Rīgas tiesību* manuskripts²⁴, kurā Plēne 1687. gadā ielīmējis savu heraldisko ekslibru. Plēnes grāmatzīme vara gravīras tehnikā ir viens no visvecākajiem ekslibriem Latvijā. Dzejnieks, Domskolas rektors (no 1599) Salomons Frencelis fon Frīdentāls (*Frencelius, Frenzel von Friedenthal*, 1562–1605) bija dāvinājis savu patriotiska satura runu draugam, Rīgas rātes sekretāram Johanam Oderbornam, to latīņu valodā apliecinot izvērstā veltījuma ierakstā²⁵. No Frīzu zemē dzimušā Domskolas rektora (no 1615), Vitenbergas universitātes teoloģijas maģistra un orientālo valodu profesora Ageja Frideriki (*Aggaeus Friderici*, 1584–1657) bibliotēkas saglabājušās sešas grāmatas ar datētiem piederības ierakstiem: vērtīgi Vitenbergā, Bāzelē, Antverpenē un Rīgā izdoti darbi, tostarp viens Roterdamas Erasma sacerējums²⁶. Frideriki bibliotēkā bijusi viena grāmata no mirušā kolēģa, Rīgas akadēmiskās ģimnāzijas²⁷ (1631) filozofijas profesora Johana Struborga (*Struborgius, Struborg*, † 1545) krājuma, pret kuru vēlāk Friderici iemainījis citu vērtīgu izdevumu²⁸.

Domskolas filozofijas, vēstures un teoloģijas profesoram, vēlāk Rīgas superintendantam Johanam Breveram (*Brever*, 1616–1700) bija piederējuši teoloģiska satura darbi, ko apliecina viņa ieraksts *Joh. Breverus* grāmatu titullapās²⁹. Rīgas pilsētas bibliotēkas pārzinis (1662–1698) bija Domskolas skolotājs Georgs Guntekens (*Gunteken*, †1698), no viņa bibliotēkas saglabājušās trīs grāmatas ar ierakstiem³⁰. Domskolas rektora Liborija Depkina (*Depkin*, 1552–1708) bibliotēku pārstāv virkne senu un vērtīgu grāmatu ar viņa piederības ierakstiem, tostarp arī jau pieminētā Domskolas skolnieka ētikas grāmatiņa (1589)³¹, Rīgas mācītāja zvērests, ko nācās dot pašam Depkinam (1697)³². Depkinam piederēja īpaši vērtīgs jau pieminēto *Orationes tres* (1594) eksemplārs ar vienīgo zināmo Rīgas tipogrāfa Mollīna autoģrāfu – dāvinājuma ierakstu Johanam Meieram³³. Tomēr visizteiktīgāk par savu īpašnieku un savu laiku stāsta virkne grāmatu ar piezīmēm uz klātpiešūtām lapām, ierakstiem un pasvītrojumiem no Rīgas superintendenta, Rīgas sholarha un Domskolas inspektora Hermaņa Samsona (*Samsonius*, 1579–1643) bibliotēkas, kas tika pār-

ņemta 1664. gadā. Samsona bibliotēka bijusi bagāta; pašlaik identificēti 8 sējumi no viņa krājuma. Samsonam piederēja gan kokgriezumiem ilustrēta Bībele *folio* formātā (Nirnberga, 1513)³⁴, gan vairāki paša darbu izdevumi, arī Samsona *Logicae systema*³⁵, kas sniedz metodiskus norādījumus loģikas apguvei. Izcilā oratora Samsona norādījumi domāti Rīgas skolas vajadzībām un sagatavoja Rīgas skolniekus publiskajiem disputiem. Savu eksemplāru autors bija licis caursūt ar daudzām baltām lapām, uz kurām izdarīja piezīmes. Saglabājušās Samsonam dāvinātas grāmatas ar cieņas pilniem autoru veltījuma ierakstiem latīņu valodā, piemēram, no diviem Rostokas universitātes rektoriem, teologa un kartogrāfa Eilharda Lubina (*Lubinus*, 1565–1521)³⁶ un Johana Kvistorpa Vecākā (*Quistorpius*, 1584–1548)³⁷.

Vācu baroka laika literatūras pētnieks, Osnabrikas universitātes *prof. emeritus* un LU Goda doktors Klauss Garbers (*Garber*)³⁸ senās bibliotēkas nosauc par gara dārgumu krātuvēm (*Schatzhäuser des Geistes*), augstu novērtējot reiz lepnās *Bibliotheca Rigensis* gadsimtiem cauri līdz mūsdienām nonākušo unikālo kolekciju. Tā ir neizsmeļams avots visiem humanitāro zinātņu pētījumiem, un pirmkārt – izglītības vēstures, pedagogijas, grāmatniecības jomās.

VĒRES

¹ *Riga. Domschule. Rektoratsbuch*. [1576, 1594, 1630, 1546, 1649, 1655, 1660, 1661, 1662, 1665, 1667, 1678, 1683, 1688, 1690, 1691, 1698, –1712, 1737, 1754, 1755, 1756, 1757, 1758, 1759, 1760, 1761, 1762, 1763, 1764, 1765–1804]. 123 Bll. (sējumam vairāk nekā 350 lpp., kas tikai daļēji aizpildītas); trūkst (izgrieztas) Bll. 89–92. LUAB, Ms. 496, inv. nr. R7615.

² *Domschule. Riga*. [1768–1793.] 148 S. LUAB, Ms. 253, inv. nr. R2782.

³ Turpat, S. 22.

⁴ *Liber Exercitiorum primanorum Publicus : Exercitio latina ordinaria Anni MDCCLXII–MDCCLXIII*. 1762–1763. [–1771]. Latein, deutsch. Dažādi rokraksti. LUAB, Ms. 252, inv. nr. R2781. Zīmējumi S. 253, 255, 287, 297.

⁵ **Pistorius, R.** *Epicedion pii et eruditi viri Dom. Jacobi Batti*. Lubecae 1548. 17./18. gs. noraksts. LUAB, Ms. 545, nr. 27, S. 435–448; Ms. 543, nr. 1., S. 1–16.

- ⁶ *Stadt Oeconomie.Specification von der Jahrllich angezahlten Gage etc. 1707.* [s. a.]. LUAB, Ms. 543, S. 101, 103 c, 105.
- ⁷ "Achtbare Ehrentüeste Hochgelarte Wollerte Grossgünstige Herrn.." Rīga, 16. gs. 70. g. 27 S. LUAB, Broces kolekcija, Rigensia I, nr. 19, S. 610–636. Rrokaksts nav datēts, tapis pirms 1578. gada.
- ⁸ *Auszüge aus Einer alten geschriebenen Liefländ: CHRONICA von Jürgen Helms.* J.K.Broces noraksts.[1771.] LUAB, Broces kolekcija, Brotze Livonica 1, [2], 150, [8] S; Ill; inv. nr. R4982.
- ⁹ Turpat, S.107.
- ¹⁰ **Nyenstädt, F.** [*Handbuch, 1571–1607*]. LUAB, Ms. 179, inv. nr. R6676.
- ¹¹ *Franz Neuenstädt's Chronic, aber nach einem fehlerhafften Mscpt, pag. 1–109.* LUAB, Broces kolekcija, Brotze Livonica 8, S. 1–109, Broces noraksts, ap 1777. LUAB glabājas vēl divi Nīenšteta hronikas noraksti: *Franz Neustedts Liefländische Chronik.* [18. gs. noraksts]. 182 S. LUAB, Ms. 497; un 18. gs. noraksts no Johana Kristofa Švarca (*Schwarz, 1722–1804*) kolekcijas, LUAB, Ms. 498. 150 S.
- ¹² **Nyenstädt, F.** [*Handbuch, 1571–1607*]. LUAB, Ms. 179, S. 26–29.
- ¹³ Par Kalendāra nemieriem, Heinriha Mellera lomu, vēlākajiem tiesu procesiem sk. 16. gs. dokumentu norakstu (17.–18. gs.) konvolūtu Rigensia 7, LUAB, Ms. 536.
- ¹⁴ *Franz Nyenstaedts Livländische Chronik nebst dessen Handbuch,* herausgegeben von G. Tielemann. **In:** *Monumenta Livoniae antiquae: Sammlung von Chroniken, Berichten, Urkunden.* Bd. 2. Riga und Leipzig: Verlag von Eduard Frantzens Buchhandlung, 1839, S. 6–27, I–VIII, 1–166, šeit S. 138.
- ¹⁵ **Hemzing, R.** *Stammbuch.* 1625–1630, 1828–1837. 399 S. LUAB, Piemiņas albumu kolekcija, Inv. nr. Rk2664.
- ¹⁶ LUAB, Ms. 930.
- ¹⁷ Pamatojoties uz ierakstiem Grindeļa albumā, bija iespējams koriģēt ziņas par to, kad viņš atstājis Rīgu un kurā gadā viņš uzsācis savas studijas Jēnā: tas noticis 1797. gada septembrī, nevis 1795. gadā, kā uzskatīja agrāk.
- ¹⁸ *Systematisches Verzeichnis der Quellen und Hülfsmittel zur Geschichte Estlands, Livlands und Kurlands von Eduard Winkelman.* Zweite verbesserte und sehr vermehrte Ausg. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1878. 608 S. Sadaļa *Domschule:* S. 333–334, Nr. 7525–7639.
- ¹⁹ *Libellus ethicus, scholasticae iuventutis conditioni et captui accomodatus, et in gratiam puerorum qui in Schola Rigensi informantur, collectus et seorsim editus.* Rigae Livonum in officina Typographica Nicolai Mollini, Anno 1589. LU AB, inv. nr. R2042.
- ²⁰ *Piemēram, Leges nobilissimi ac amplissimi Senatus Rigensis de officiis discipulorum in Schola Rigensis.* Riga, 1681. [32 p.]. LUAB krājumā

- šis un citi Domscolas likumi apkopotī konvolūtā *Vermischte liv. u. Kurl. Schulschriften IV*, LUAB, inv. nr. R9968 (1681–1830; 15 darbi), kā arī atsevišķi.
- ²¹ *Orationes tres: e quibus duae Honoratissima dignitate, tum sapientia et virtute ornatissimorum D. D. scholarcharum, Nicolai Ekii proconsulis: et Davidis Hilcheni Syndici, tertia Ioannis Rivii, cum solenni et publico ritu produceretur*, .. Excudebat Rigae: N. Mollinus, 1594. [198] p. LUAB trīs eksemplāri (inv. nr. R2056, R2051, R2048).
- ²² **Rivius, J.** *Oratio de instituta illustrissimi Domini, D. Ioannis Zamoscio*. Rigae: Apud Nicolai Mollini, 1595. LUAB, inv. nr. R2050.
- ²³ LUAB, kopsējuma *Sammlung kleiner Schriften X*, nr. 27.
- ²⁴ *Das erste theyll des Rygischen Rechtens. Das Rades Buch*. Noraksts. Viduslejas vācu val. Rīga, 16. gs. b. LUAB, Ms.195, inv. nr. R2664.
- ²⁵ Sk. **Frencelius a Friedenthal, S.** *D triplica patria oratio*. Helmstaed: Typis Iacobi Lucij, 1564. LUAB, inv. nr. R2054.
- ²⁶ **Erasmus Roterodamus.** *Ecclesiastae*.. Antverpia: typis Guilhelmi Montani, 1539. LUAB, inv. nr. 1066; ar ierakstu *Aggaeus Friderici Frisius Orientali* .. *Ao 1614*. Frideriki dažkārt atzīmējis arī to, kas viņam grāmatas dāvinājis.
- ²⁷ Skolu izveidoja uz Domscolas bāzes (1631).
- ²⁸ **Beza, Th.** *Responsio*. Paris: excudebat Henricus Stephanus, 1563. LUAB, inv. nr. R1077; ar ierakstu: *M Aggaeus Friderici P. Rigae Ao [16]52. Pro hoc libro dedi Friderico Jansonii tertiam parte[m] locoru[m] Theolog. D. Chemitii, ex libris Dni. Profess. Struborgii dr. promptani*.
- ²⁹ **Augustinus Aurelius.** *De doctriona Christianae*. Helmstadt, 1629. LUAB, inv. nr. R990.; **Athenaeus.** *Diphosphistarum sive coenae sapientium libri XV*. Lugdunum, 1556. LUAB, inv. nr. R929. 19. gs. beigās RPB bija vēl kāda Breveram piederējusi grāmata: **Calvinus, J.** *Institutio christianae religionis*. Genf, 1569, sk. *Rigasche kulturhistorische Ausstellung veranstaltet von der Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde der Ostseeprovinzen Russlands* : Katalog. Riga: Fr.W. Haecker, 1883, Kat. Nr. 94.
- ³⁰ **Kuhlmann, Q.** *Neubegeisterter Böhme*. Leiden, 1674; LUAB, inv. nr. R10844 un *Biblia Sacra Veteris et Novi Testamenti*. Basilea: PalmaGuarneri, 1578; LUAB, inv. nr. R941; **Tertullianus.** *Omniloqvivum alphabeticum rationale*. T. 2. Paris, 1658, LUAB inv. nr. R5953; ieraksts vēsta, ka Guntekens šo grāmatu dāvinājis *publiskai izmantošanai Rīgas bibliotēkai* 1677. gadā.
- ³¹ *Libellus ethicus, scholasticae iuventutis conditioni et captui accomodatus, et in gratiam puerorum qui in Schola Rigensi informantur, collectus et seorsim editus*. Rigae Livonum in officina Typographica Nicolai Mollini, Anno 1589. LU AB, inv. nr. R2042.

- ³² *Der königlichen Stadt Riga Priester Eyd* [des Liborii Depkin]. Riga, 1697. Ar personīgo zīmogu lakā un autogrāfu. LUAB, inv. nr. R35105.
- ³³ LUAB, inv. nr. R2056; grāmatā arī Depkina īpašuma ieraksts.
- ³⁴ *Biblia cum concordantiis*. Nurembergia: A. Koberger, 1513; LUAB, inv. nr. R6086.
- ³⁵ **Samsonius, H.** *Logicae systema continens necessaria praecepta fere omnia: tam turonibus, tam doctoribus in quocunq. disciplinarum et disputationum genere .. In usum seminarii Rigenis conscriptum et collectum*. Rigae Livonorum: Excudebat Nicolaus Mollinus, 1620. LUAB, inv. nr. 2092.
- ³⁶ **Lubinus, E.** *Apologeticus quo Alberti Graweri Calumnijs respondet*. Rostochia, 1605. LUAB, pie inv. nr. R963.
- ³⁷ **Quistorpius, J.** .. *In utramq. S. Apostoli Pauli ad Thesalonienses..* Rostochii, 1637. LUAB, pie inv. nr. R1138, nr. 1–2.
- ³⁸ **Garber, K.** *Schatzhäuser des Geistes: alte Bibliotheken und Büchersammlungen im Baltikum*. Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag, 2007. 474 S. (Aus Archiven, Bibliotheken und Museen Mittel- und Osteuropas; hrsg. von Klaus Garber und Axel E. Walter, Bd. 3).